

POLITIIKAN TUTKIMUS SUOMESSA

Jan-Magnus Jansson

Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikirja on tänä vuonna pukeutunut uuteen asuun. Jopa vuosikirjan entinen nimi „Valtio ja Yhteiskunta” on saanut väistyä uuden, „Politiikan” tieltä. Nimenmuutos liittyy yhdistyksen johtokunnan tekemään periaatepäätökseen, jonka mukaan yhdistyksen julkaisu-toimintaa taloudellisten edellytysten sallimissa rajoissa lisätään. Niinpä vuosikirja korvataan mikäli mahdollista neljästi vuodessa ilmestyvällä aikakauskirjalla. Toimitus rohkenee toivoa, että yhdistyksen niin jäsenet kuin ystävät suhtautuvat uuteen tulokkaaseen samalla myötämielisyydellä, joka on tullut sen edeltäjien osaksi. Toimitus on myös pyrkinyt nykyaikaistamaan aikakauskirjan ulkoasua sekä lisäämään sen sisällön ajankohtaisuutta. Samalla aiotaan tiukasti pitää kiinni vuosikirjassa julkaistuille kirjoituksille yleensä ominaisesta tieteellisestä laadusta.

Nyt käsillä olevan numeron avaa suomennos puheesta, jonka IPSA:n eroava puheenjohtaja professori James K. Pollock piti IPSA:n kongressissa Roomassa vuonna 1958. Professori Pollockin puheen julkaiseminen aikakauskirjassa tähdentää yhdistyksemme pyrkimystä tehostaa yhteistoimintaa mainitun kansainvälisen valtiotieteellisen järjestön kanssa. Numeron muu sisältö koostuu pääasiallisesti neljän nuoren valtiotieteen ja poliittisen historian tutkijan kirjoituksista. Valtiotieteellinen Yhdistys on nimenomaan viime vuosina pyrkinyt edistämään tieteellistä jälkikasvua sekä tarjoamaan juuri nuorille tutkijoille esiintymiskentän. Toimitus on tahtonut alleviivata tätä pyrkimystä varaamalla aikakauskirjan „Politiikka” ensimmäisen numeron nuorten edustajille.

Tässä yhteydessä on ehkä paikallaan esittää muutama huomautus maamme poliittisen elämän tutkimisesta ja sen kehittämismahdollisuuksista. Aion tällöin rajoittua valtio-oppiin siihen liittyvine ongelmineen. Tämän tieteenhaaran tutkimus — sitä voisi sanoa valtiotieteelliseksi tutkimukseksi sanan ahtaamassa mielessä — on vanhastaan erityisesti kiinnostanut Valtiotieteellistä Yhdistystä. Kuitenkin on itsestään selvää, että historian tutkijat, juristit ja nykyään myös sosiologit voivat omista näkökulmistaan syventyä osittain samojen alojen tutkimiseen kuin valtiotieteilijätkin; itse asiassahan nämä ovat

merkittäväällä tavalla osallistuneet Suomen valtio-elämän tutkimiseen. Vain välttämättömyys keskittyä siihen tieteen alaan, jonka parhaiten tuntee, on pakottanut minut seuraavassa esityksessäni syrjäyttämään niin historiallisen, juridisen kuin sosiologisenkin valtiollisen elämän tutkimuksen.

*

Yliopistollisena oppiaineena on yleinen valtio-oppi ollut maassamme 40 vuotta. Oppiaineen ensimmäinen professuuri perustettiin Åbo Akademiin jo vuonna 1918, joskin virka useistakin eri syistä tuli vakinaisesti täytetyksi vasta vuonna 1942, jolloin oppituolin nykyinen haltija Sven Lindman astui virkaansa. (Varsin vähän tunnettu ja oppihistorian kannalta mielenkiintoinen seikka on kuitenkin, että jo vuonna 1918 virkaan oli nimitetty ruotsalainen Rexius — Suomen ensimmäinen valtio-opin professori — joka kuitenkin kuoli ennenkuin hän astui virkaansa, jonka jälkeen oppituoli jäi pitkän aikaa ilman vakinaista haltijaa.) Professori Lindman on koulutukseltaan Axel Brusewitzin oppilaita. Uppsalan ns. „Brusewitzin koulukunta” piti päätehtävänänsä nykyisen valtiollisen elämän tutkimista historiallisten menetelmien avulla. Åbo Akademien valtio-oppi — jolla on Ruotsista lainattu perinteellinen nimi „statskunskap” — kiinnittyi tästä syystä voimakkaasti ruotsalaisen valtiotieteen tutkimusmenetelmiin sekä sen tavoitteisiin. Helsingin Yliopistossa valtio-oppi kehittyi alusta alkaen toiseen suuntaan. Kun aineen ensimmäinen professuuri perustettiin vuonna 1921, liitettiin tietoisesti saksalaiseen valtiotieteeseen, jolle oli ominaista kiinnostuminen filosofisiin kysymyksiin sekä vilkas väittelemisen käsitteistä. Saksalaista vaikutusta on havaittavissa oppiaineen nimesäkin — „yleinen valtio-oppi” (Allgemeine Staatslehre). Oppituolin ensimmäisen haltijan K. R. Brotheruksen hahmossa yhdistyi kiinnostus historiallisiin, juridisiin ja filosofisiin ongelmiin; voidaanpa väittää, että hänen aikanaan vakiintui helsinkiläisen valtio-opin kiinnostus vertailevaan tutkimukseen sekä valtiollisen elämän „yleisiin kysymyksiin”. Vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun yleinen valtio-oppi siirrettiin juuri perustettuun valtiotieteelliseen tiedekuntaan, edistyi kehitys nopeammin askelin. Päivittäinen kosketus muihin yhteiskuntatieteisiin ja niiden harjoittajiin osoittautui varsin hedelmälliseksi. Merkityksellistä oli myös, että yleisen valtio-opin nykyinen suomenkielisen professuurin haltija Jussi Teljo, joka astui virkaansa 1949, määrätietoisesti suuntasi valtio-opin opetuksen anglosaksisten esikuvien mukaisesti. Virkaanastujaisluennossaan Teljo korosti valtio-opin nykyisille tutkijoille ominaista keskittymistä „siihen, mikä on kaiken reaalitieteellisen tutkimuksen tavoitteena, nimittäin invarianssien löytämiseen; he pyrkivät poliittisissa valtasuhteissa piilevien säännönmukaisuuksien paljastamiseen, toisin sanoen valtiollista elämää, ihmisten poliittista toimintaa ja asennoitumista hallitsevien lakien osoittamiseen”. Näin ollen voidaan sanoa, että Helsingin Yliopistossa harjoitettu valtio-oppi on lopullisesti vasta tällä vuosikymmenellä

kehittynyt yhteiskuntatieteeksi sanan varsinaisessa merkityksessä sekä vapautunut historian ja oikeustieteen holhouksesta.

Näiden alkuperäisten oppituolien rinnalle on myöhempinä vuosina versonut uusia. Vuonna 1948 perustettiin Helsingin Yliopistoon ruotsinkielinen yleisen valtio-opin professorin virka sekä saman aineen suomenkielinen apulaisprofessorin virka. Aineella on nykyään lisäksi professorin virkansa sekä Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa että Svenska Handelshögskolan'issa. Kummassakin korkeakoulussa valtio-opin opetuksella on mielenkiintoiset erikoispiirteensä, joihin en kuitenkaan voi lähemmin kajota. Mainittakoon vain, että Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa on viljelty, paitsi varsinaista valtio-oppia, myöskin kansainvälistä politiikkaa, jota oikeastaan on pidettävä eräänä valtio-opin haarautumana. Vuosina 1943—54 ylläpidettiin tässä korkeakoulussa erityinen kansainvälisen politiikan oppituoli, jonka haltijana oli Yrjö Ruutu (professorina vuosina 1949—54). Svenska Handelshögskolan'issa valtio-opin professuurin opetusala käsittää myöskin historiaa; nykyisen haltijan aikana on kuitenkin pääpaino ratkaisevasti siirtynyt valtio-opin puolelle.

*

Kun tarkastelee valtiotieteellisen tutkimuksen Suomessa saavuttamia tuloksia havaitsee, että 1950-luvun keskivaihe on monessa suhteessa eräänlainen vedenjakaja. En tarkoita tällä ainoastaan yleisen valtio-opin väitöskirjojen lukumäärää, joka — ehkäpä uuden lisensiaattitutkinnonkin vaikutuksesta — on viime vuosina voimakkaasti kasvanut. Tärkeintä on nuoremman tutkijapolven osoittaman harrastuksen nopea siirtyminen uusille aloille. Voidaan panna merkille, että valtio-oppi on Suomessa radikaalisemmin kuin esimerkiksi Ruotsissa kehittynyt suuntaan, joka jo vuosikymmenien ajan on ollut tunnusomaista tälle tieteelle etenkin Yhdysvalloissa ja Englannissa sekä toisen maailmansodan jälkeen myös Ranskassa. Eräs syy tähän kehitykseen on varmasti siinä, ettei Suomen valtio-opissa ole vanhaa kotimaista perinnettä, joka saattaisi jarruttaa painopisteen siirtymistä.

Ennen 1950-luvun keskiväliä keskittyi Suomen valtiotieteellinen tutkimus pääasiallisesti kahdelle taholle: toisaalta poliittisten aatteiden, toisaalta valtiolintien toiminnan tutkimiseen. Poliittisten aatteiden tutkimus kohdistui vain harvoin vierasperäisiin ajattelijoihin. Pääasiallisesti olivat tutkimuskohteet kotimaisia. Maamme valtiotieteellisten tutkijain teoksista aatehistorian ja aateanalyysin alalla mainittakoon Teljon väitöskirja valtiosta ja yhteiskunnasta J. V. Snellmanin valtiofilosofiassa (1934), Lindmanin tutkimus J. J. Nordströmistä (1948) sekä Krusius-Ahrenbergin historiallinen väitöskirja kansallisuusaatteen ja liberalismiin läpimurrosta 1800-luvun keskivaiheen valtiollisessa elämässämme (1934). Uusista tutkimuksista on erityisesti mainittava von Bonsdorffin vertaileva katsaus liberalismiin Pohjoismaissa (1954). Rajankäynti historiallisen ja valtiotieteellisen tutkimuksen välillä on tähän asti ollut ver-

rattain epämääräinen. Valtioelinten tutkimisessa ovat valtiotieteiden ja oikeustieteiden harjoittajat kilpailleet keskenään; ja myönnettävä on, että juristien panos on toistaiseksi ollut painavampi. Historiallisella koulutuksella varustetut valtiotieteilijät ovat jossain määrin osoittaneet kiinnostusta valtiosääntömme historiaan; ennen kaikkea on kuitenkin keskitytty itsenäisen Suomen valtiojärjestyksen tutkimiseen. Näistä voidaan mainita tutkimukset tasavallan presidentin asemasta Suomen parlamentaarisessa hallitusjärjestelmässä (Tarkiainen 1938), presidentin vaaleista (Hirvikallio 1958), parlamentarismista (Lindman 1937), tulo- ja menoarvion eduskuntakäsittelystä (Teljo 1938) sekä perustuslakivaliokunnasta (Jansson 1954). Von Bonsdorffin väitöskirja itsehallintopyrkimyksistä suomenruotsalaisessa politiikassa (1950) lienee ainoa laajempi teos, joka valtiotieteellisin tunnuksin on kosketellut lähinnä hallinnollisia ongelmia.

Tutkimuksen suuntautuminen uusille aloille sekä myös uusien menetelmien omaksuminen kuvastuu selvästi viime vuosien väitöskirjoissa. Näistä kaksi käsittelee äänestäjien poliittista asennoitumista. Toinen rakentuu etenkin Ranskassa sovelletulle ns. poliittisen ekologian menetelmälle (Nousiainen 1956), toinen käyttää haastattelumenetelmää (Pesonen 1958). Rantalan väitöskirja konservatiivisesta puolueorganisatiosta Satakunnassa (1956), jonka aineisto on pääasiallisesti koostunut haastatteluista, on tosin muodollisesti sosiologinen, mutta aihepiiriltään valtiotieteellinen teos. Toinen ala, jolla kehitys samoin on edistynyt voimakkaasti, on kansainvälinen politiikka. Kaksi väitöskirjaa, nimittäin Killisen „Demokratia ja totaalinen sota” (1956) sekä Hyvärisen teos kansainvälisen politiikan tutkimusmenetelmistä (1958), voidaan laskea tähän piiriin kuuluviksi.

*

Tämä yhteenveto osoittaa millä aloilla valtiotieteellinen tutkimus on meillä pääasiallisesti liikkunut. Tulemme nyt kysymykseen, mitkä ovat nykyään pahimmat aukot poliittisessa tietopiirissämme, ja mihin suuntaan tuleva tutkimus olisi ohjattava. Keskityn tämän kysymyksen käsittelyssä luonnollisista syistä vain Suomen valtiolliseen elämään. Tällä en tietenkään tahdo väittää, että vieraiden valtioiden poliittista elämää koskevat ja vertailevat tutkimukset tai metoditutkimukset olisivat vähemmän arvokkaita suomalaisten tiedemiesten kannalta.

Molemmat perinteellisen valtiotieteen pääalueet, nimittäin ideologiat — tai kuten toisinaan harhaanjohtavasti sanotaan poliittinen „teoria” — sekä valtiolliset laitokset säilyttävät yhä tärkeän asemansa. Olisikin perin kohtalokasta, jos nämä alueet laiminlyötäisiin muiden alojen uutuudenviehätyksen tähden. Ideologisissa tutkimuksissa asettaisin toivomuslistalle ensimmäiseksi 1900-luvun suurten poliittisten joukkoliikkeitten tutkimuksen. Suomen työväenliike, kiihkeine taisteluineen radikalismiin ja maltillisuuden välillä, tarjonnee aineistoa ainakin yhtä innostavalle tutkimukselle kuin aikoinaan Ting-

stenin suuri työ ruotsalaisen sosialidemokratian aatteellisesta kehityksestä. Vielä selvemmin tämä on ehkä sovellettavissa maalaisliiton ideologiaan, joka pääasiallisesti on virinnyt Suomelle olennaisissa olosuhteissa. Eikö myös myöhäinen haarautuma kansallisromantiikkamme puusta, AKS sekä sen kanssa sukulaisuussuhteessa olevat liikkeet, tarjoa valtiotieteellisesti koulutetuille tutkijoille kiinnostavaa aineistoa? — Tähän liittyy varsin tärkeä seikka: nykyaikaista aatetutkimusta harjoitetaan itse asiassa useilla valtiotieteen (ja sosiologian) aloilla, jotka pinnallisesti tarkasteltuina näyttävät keskittyvän vallan toisiin asioihin. Niinpä valaisee esimerkiksi poliittisia mielipiteitä sekä sanomalehti- ja vaalipropagandaa koskeva tutkimus myös niitä aatteita, jotka elävät ja vaikuttavat tavallisten kansalaisten keskuudessa.

*

Valtiokoneiston tutkimus ottaa huomattavan edistysaskeleen, kun kaksi- tai kolmeosaiseksi suunniteltu Suomen eduskuntaa koskeva teos valmistuu. Valtiotieteilijä toteaa tyydytyksellä, että viisi osaa (joista yksi käsittää säätyvaltiopäiviä) on varattu valaisemaan systemaattisesti eduskunnan valitsijakuntaa, sen toimintamuotoja sekä sen suhdetta toimeenpanovaltaan ja yhteiskunnallisiin voimiin. Siitä huolimatta saavat useat kysymykset jopa tässä jättiläistyössäkin liian rajoitetun tilan. — Sitä vastoin on valtioneuvoston kohdalla poliittisen tutkimuksen kartassa täysin valkoinen alue. Valitettavasti tilanne on sama valtiollisen että kunnallisen hallinnon valtiotieteellisessä tutkimuksessa. Täällä tarjoutuu hedelmällinen työkenttä niille funktionaalisille menetelmille, jotka ovat jo käytössä anglosaksisessa valtiotieteessä sekä osittain myös Ruotsissa.

Tällä alalla on pyrittävä vapautumaan sovinnaisesta kysymysten asettelusta sekä irroitautumaan juristien tehtävää varten kehitetystä lähtökohdasta. Tästä vain yksi esimerkki. Lainsäädäntötoiminta olisi käsittääkseni tutkittava myös toisten kuin tähänastisten, formalististen, metodien avulla. Meilläkin pitäisi olla mahdollista suorittaa, kuten Yhdysvalloissa, „case studies” (esim. Bailey: „Congress makes a law”), jotka seuraavat tiettyjen lakiehdotusten edistymistä ensimmäisestä aloitteesta aina lopulliseen vahvistukseen asti. Tällöin olisi myös eri tahoilta tuleva painostus, joka on vaikuttanut lakiehdotusten muotoutumiseen komiteoissa, ministeriössä ja valiokunnissa kartoitettavissa.

Mitä sitten tulee niihin poliittisiin voimiin, jotka pitävät valtion koneiston käynnissä, on tällä alalla suhteellisesti vielä enemmän tutkimattomia kohteita. Esimerkiksi puoluejärjestöt tarjoavat siinä suhteessa hedelmällisiä, toistaiseksi liian vähän käytettyjä aiheita. Painostusryhmät tosin ovat olleet tiettyjen tutkimusten kohteina, etenkin Svenska Handelshögskolanissa, mutta paljon on tällä alalla vielä suorittamatta. Suomen poliittinen maantiede on suuri ja kiinnostava ala, josta vain vähän on julkaistua, joskin eräät julkaisemattomat gradu-tutkielmat käsittelevät tätä alaa. Haastattelumenetelmää käyt-

tävällä vaalitutkimuksella on kehittyneempien länsimaisten valtioiden nykytieteessä vakiintunut sija. Valtiotieteellinen Yhdistys pohti tutkimuksen aikaansaamista vuoden 1958 edustajavaaleista, ja se merkittävä kenttätutkimustyö joka suoritettiin tri Pesosen johdolla Tampereella ja Korpilahdella, on osoitus tästä kiinnostuksesta. Lopulta etsii myös „neljäs valtiomahti” — joukkotiedotusvälineet — tutkijaansa, joka uudenaikaisten menetelmien avulla ei ainoastaan seuraisi sanomalehdistön historiaa, vaan myös sen merkitystä tämän päivän yhteiskunnassa, sen sisältöä sekä sen vaikutusta poliittiseen mielipidemuodostukseen.

Vielä päätteeksi kansainvälinen politiikka. Se on valtiotieteen haara, joka jos mikään käsittää puhtaasti kansainvälisiä ongelmia, ja niin muodoitin näyttää lankeavan lyhyen tarkasteluni ulkopuolelle. Professori Erik Castrén on juuri julkaissut teoksen nimeltään „Suomen kansainvälinen oikeus”. Voitaisiinko tämän mukaisesti analogisesti ajatella politiikan tutkimuksessa haaraa paradoksaalisine nimineen „Suomen kansainvälinen politiikka”? Mielestäni kysymykseen täytyy vastata myöntävästi. Tällä en tarkoita Suomen ulkopoliittikan historiaa, joka sinänsä tietenkin on varsin tärkeä kohde ja jota olisi vähitellen päästävä seikkaperäisesti ja vapaasti tutkimaan kaikkien lähteiden perusteella ja mieluummin virallisen tuen avulla, mutta joka kuuluu lähinnä historian edustajille. Sen sijaan ovat mielessäni maantieteellisen aseman vaikutus ulkopoliittikkaan, ulkopoliittisten ratkaisujen päätäntäportaatt, eri yhteiskunnallisten tekijöiden (kuten sanomalehdistön ja yleisen mielipiteen) vaikutus ulkopoliittisiin suhteisiin ja muut vastaavat kysymykset, jotka nykyään ovat kaikkein keskeisimmät kansainvälisen politiikan systemaattisessa tutkimisessa. Nämä lienevät erittäin sopivia tutkimuskohteita myös Suomen oloissa. Ne käytännölliset vaikeudet, joita tällaisessa työssä saattaa ilmetä, (ensi kädessä tietysti luotettavien lähteiden suhteen) voivat tosin olla vaikeasti voitettavissa, mutta periaatteessa ei ole esteitä maamme ulkopoliittisten suhteiden tutkimiselle juuri niistä lähtökohdista, jotka ovat käyppiä kehittyneimmässä maissa.

*

Suomen poliittisen elämän kartoitus on tänään edistynyt suunnilleen samalle tasolle kuin Afrikan kartoitus Livingstonen ja Stanleyyn aikoihin. Rannikkomuodostus on selvillä ja suurimmat vuorijonot tunnettuja, minkä lisäksi tietyt paikkakunnat ovat jo olleet lähemmänkin tutustumisen kohteena. Mutta koko mannermaalla on vielä valtavia valkoisia alueita, rinta rinnan niiden enemmän tai vähemmän mielikuvituksellisten tulkintojen kanssa, jotka kartanpiirtäjät ovat paremman puutteessa vain kuulopuheiden mukaan soveltaneet paperille.

Suomen poliittisen elämän tutkimus kaipaa tänään sellaisten nuorten tiedemiesten esiinmarssia, joita elähdyttää uranuurtajan henki ja jotka ovat valmiit rohkeasti tunkeutumaan kartoittamattomille alueille.